

**MATERIALE DE FOLCLOR MUZICAL DIN CADRUL
REPERTORIULUI DE IARNĂ PĂSTRATE ÎN ARHIVA DE FOLCLOR A
AMTAP: EXPEDIȚII DE TEREN DIN ANII 1960**

MUSICAL FOLKLORE MATERIALS FROM THE WINTER
REPERTOIRE PRESERVED IN THE FOLKLORE ARCHIVE OF THE
ACADEMY OF MUSIC, THEATER AND FINE ARTS: FIELD EXPEDITIONS
FROM THE 1960s

ECATERINA MIAUN³,

doctorandă,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0009-0001-5461-8725>

CZU 398.8(478):930.253

DOI <https://doi.org/10.55383/ca2026.03>

Arhiva de folclor de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice deține un material bogat de folclor muzical, descrieri de obiceiuri și tradiții populare – peste 16000 de elemente de patrimoniu. O parte impresionantă din acest material îl constituie producțiile ciclului calendaristic, în special creațiile folclorice din cadrul perioadei de iarnă. Cele mai vechi exemple au fost înregistrate de la persoane născute la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ele constituie documente sonore valoroase de patrimoniu imaterial. Conținutul literar, structura melodică și alte componente ale acestor manifestări folclorice reprezintă un teren vast de cercetare științifică și valorificare practică.

Cuvinte-cheie: arhiva de folclor, elemente de patrimoniu, ciclu calendaristic, perioada de iarnă, cercetare, valorificare

The Folklore Archive of the Academy of Music, Theater and Fine Arts holds a rich collection of musical folklore, as well as descriptions of customs and folk traditions – over 16,000 heritage items. An impressive part of this material consists of productions belonging to the calendar cycle, especially folkloric creations from the winter period. The oldest examples were recorded from people born at the end of the 19th century. These constitute valuable sound documents of the intangible cultural heritage. The literary content, melodic structure and other components of these folkloric manifestations represent a vast field for scientific research and practical utilization.

Keywords: Folklore Archive, heritage elements, calendar cycle, winter period, research, valorization

Introducere

Istoria Arhivei de folclor de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice își are începuturile în anul 1945, odată cu înființarea cabinetului de folclor la Conservatorul Moldovenesc de Stat din Chișinău, în prezent AMTAP. Această inițiativă a permis organizarea unor cercetări de teren, realizate de profesori și studenți, având ca scop colectarea și documentarea materialului folcloric. Astfel, din anul 1945 până în anul 1994, în cadrul Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice (fostul Conservator de Stat Gavriil Musicescu) s-au desfășurat activități de cercetare folclorică de teren. Acestea aveau loc sub formă de expediții folclorice, la care participau atât profesorii cât și studenții în anii 1964-1986 de la specializările muzicologie și compoziție, apoi și cei de la instrumente populare și canto popular. Profesorii aveau rolul de coordonatori, iar pentru studenți aceste investigații reprezentau o formă de practică în domeniul studierii folclorului. Pe lângă expedițiile de grup au fost realizate și investigații individuale, care au adus contribuții importante la cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural imaterial. Se știe că „multitudinea informațiilor și specificul științelor

³ E-mail: miaun.ecaterina@gmail.com

etnologice a condus la utilizarea a două seturi de instrumente de cercetare: a) pentru studiu și documentare teoretică; b) pentru cercetarea de teren sau create în timpul prospecțiunilor și anchetelor de teren” [1 p. 261], iar metoda investigațiilor indirecte a fost una din cele mai aplicate la acea vreme.

Ținând cont de valoarea indubitabilă a materialelor din arhivă, necesitatea protejării acestora a reprezentat întotdeauna o prioritate absolută. Astfel, proiectul instituțional *Patrimoniul muzical din Republica Moldova (folclor și creație componistică): actualizare, sistematizare, digitalizare* a vizat structurarea arhivei de folclor muzical a instituției, ca urmare, punându-se bazele unui registru digital. Au fost publicate primele șase volume (până în anul 1972), disponibile atât în format tipărit cât și electronic, asigurând astfel o accesibilitate mai mare la aceste resurse. „Argumentele majore care au motivat apariția acestui proiect, ce vizează cea mai mare arhivă de folclor din republica noastră, de o valoare inestimabilă, s-au axat pe necesitatea de digitalizare și sistematizare a materialelor audio, având în vedere starea precară a înregistrărilor (pe bobine de magnetofon) și a vechilor registre (aflate într-un singur exemplar, completat în grafie chirilică)” [2 p. 9]. Varianta tipărită a registrului conține 20 de secțiuni detaliate, în care sunt documentate informațiile esențiale despre fiecare piesă muzicală, oferind un sistem clar de clasificare și evidență. Acestea includ datele de identificare ale colportorului, localitatea, anul înregistrării, persoana sau echipa responsabilă de realizarea cercetării de teren. La fel sunt precizate categoria folclorică, tema, modul de interpretare, tipologia ritmică, structura versificației, metronomul, precum și notele analitice și tehnice.

Materiale și colportori

În primii ani de investigații, întrucât nu existau echipamente specializate de înregistrare, transcrierea melodiilor se făcea exclusiv pe baza auzului. Cu toate acestea, până în 1956, cabinetul reușise să adune aproximativ 2000 de creații folclorice în localități din regiuni situate în zona centrală a Moldovei. Aceste materiale au fost colectate de muzicieni care ulterior aveau să devină figuri emblematice ale culturii muzicale, printre care Gleb Ciaicovschi-Mereșanu (muzicolog și folclorist), Mihail Caftanat (dirijor), Nicolai Ponomarenco (muzicolog și compozitor), Boris Kotlearov (compozitor și muzicolog), Solomon Lobel (compozitor), Nicolae Chiosa (compozitor, cântăreț și folclorist), Orest Tarasenco (pianist, compozitor și muzicolog) și Gheorghe Borș (cântăreț, compozitor și profesor). Repertoriul arhivat la acea vreme includea cântece epice, colinde și diverse cântece lirice.

Printr-o hotărâre a Ministerului Culturii și a Consiliului de Miniștri, în iulie 1956, cabinetul de folclor a fost desființat. Ca rezultat, colecția a ajuns în arhiva Centrului Republican de Creație Populară (în prezent, Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural

Imaterial). Din păcate, întregul fond de materiale colectate a fost distrus în urma unui incendiu puternic izbucnit în sediul acestei instituții în anii 1960.

Cercetările de teren sunt reluate în 1964. Beneficiind de progresul tehnologic al vremii, a început utilizarea magnetofonelor pentru înregistrarea materialului muzical. Anul 1968 a marcat o nouă etapă în abordarea științifică a folclorului muzical, datorită înființării Catedrei de folclor la Conservatorul Moldovenesc de Stat (actualmente Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice). Aceasta a funcționat intermitent până în 1998, fiind de mai multe ori închisă și redeschisă. Primul șef al catedrei a fost Gleb Ciaicovschi-Mereșanu, un cercetător devotat, care și-a dedicat întreaga viață studierii și valorificării patrimoniului folcloric. Începând cu acest an, activitatea folcloristică a fost organizată într-un mod structurat. Studenții participau anual la practici de teren, desfășurate în luna iunie, timp de cel puțin două săptămâni, iar profesorii catedrei realizau cercetări individuale atât iarna cât și vara.

Din anul 1964 și până în anul 1994 (ultimul an când au fost întreprinse cercetări de teren), Arhiva de Folclor a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice a acumulat un volum semnificativ de materiale, aproximativ 16 mii de unități de materiale audio, colectate în diverse localități de pe teritoriul actual al Republicii Moldova, de la românii moldoveni din sudul Basarabiei și Bucovina din Ucraina, și de la cei stabiliți încă pe la sfârșitul secolului al XIX-lea în Caucazul de Nord, Rusia. Repertoriul înregistrat nu se limita doar la folclorul românesc, ci includea și creații aparținând comunităților ucrainene, ruse, bulgare, găgăuze, rome și evreiești. În unele cazuri, melodiile au origini moldovenești, în timp ce altele provin din folclorul ucrainean, dar sunt cântate în limba română. De asemenea, au fost documentate creații din alte regiuni românești, transmise în mare parte prin intermediul radioului, în ciuda restricțiilor impuse asupra posturilor românești până în anii '90.

Primele documente sonore pe care le descoperim în arhiva AMTAP cu privire la repertoriul calendaristic de iarnă datează din anul 1967, constituind o singură înregistrare a colindei *Sculați, sculați, boieri mari!*⁴. Aceasta este interpretată de un grup de fete de la Casa de Cultură din satul Coșcodeni⁵, raionul Sângerei, și a fost colectată de Ibraghimov R., Loghinov V., Vrabie V., Rusnac C., Dumitriu E.⁶. Același grup înregistrează în anul 1968 în satul Ghetlova din raionul Orhei alte trei colinde⁷: *Sculați, sculați, boieri mari!*, în interpretarea unui grup

⁴ Titlurile lucrărilor folclorice vor fi date conform indicațiilor din arhivă.

⁵ Denumirea localităților vor fi date conform înregistrărilor din arhiva de folclor, iar în paranteză vom indica denumirea actuală.

⁶ În documentele din Arhiva de folclor nu întotdeauna sunt indicate prenumele persoanelor care au realizat investigațiile de teren. De aceea, în majoritatea cazurilor (cu excepția unor personalități marcante ale culturii naționale) nu vom scrie deplin prenumele pentru a nu crea confuzii.

⁷ În registrele arhivei de folclor uneori este indicat anul nașterii, alteori vârsta. Noi vom indica peste tot anul nașterii.

masculin, *Cana Galilei* și *Colinda (Valeirom și flori de măr)*⁸, cântate de Cristea Teodor. Pe parcursul anului, un alt sat din acest raion – Molovata, a fost investigat de două grupuri de cercetători. Un grup, format din Fuxman V., Zalujev V., Vrabie V., Golub Ț., Ioffe A., colectează o colindă (*Sculați, sculați, boieri mari!*, interpretată de Puha Maria), în timp ce cel de-al doilea, din care făceau parte Luxemburg A., Tamarkin M., Vernic E., culege colinda *Stați, boieri mari, ș-ascultați...* și o hăitură, interpretate de Bejenaru Ion, colinda *Câți creștini sunteți în casă* – cântată de Izmană Zinaida, iar hăitura – în executarea lui Stângaci Vasile, acestea ilustrând tradițiile de colindat practicate în comunitate. Primul grup mai documentează colinda *Bucură-te, Sfântă Cruce!*, interpretată de un grup de femei din satul Hulboaca, raionul Orhei. Studentul Ion Macovei (viitorul compozitor) înregistrează două colinde (*Rătăceam printr-o grădină* și *Sculați, sculați, boieri mari!* – ambele în interpretarea unui grup feminin) în satul Covurlui, raionul Leova, și una în satul Sudarca, raionul Dondușeni (*Trei crai* – nu este indicat cine interpretează).

Anul 1969 este mai bogat în materiale înregistrate ce țin de repertoriul calendaristic de iarnă și e marcat printr-un șir de expediții efectuate de cercetătorul Gleb Ciaicovschi-Mereșanu. În satul Bravicea, raionul Călărași, în total, au fost culese zece colinde, printre care cinci versiuni ale colindei *Sculați, sculați, boieri mari!*, interpretate atât de bărbați cât și de femei (Sârghi Ileana, născută în 1959, Tataru Mihail, anul nașterii 1959, Sârghi Andrei, născut în 1953, Iacovlev Mihail, născut în 1921, și Pârâu Elena Vasile, născută în anul 1939) două colinde cu titlul *Bucură-te, Sfântă Cruce!* (interpretate de Leancă Timofei, născut în anul 1904, și Iurcu Maria, anul nașterii 1924 – câte una), *Trei crai* (prezentată de Negară Ion, născut în anul 1933) și *Am venit să colindăm*, cântate de Iurcu Iurii, născut în anul 1960, și o variantă a ultimei colinde *Am plecat să colindăm*, în interpretarea unui grup mixt. Alte localități investigate de G. Ciaicovschi-Mereșanu sunt satul Meleşeni, raionul Călărași, unde înregistrează două variante a colindei *Sculați, sculați, boieri mari!*, interpretate de Verbat Gheorghe, născut în 1956, și Verbat Ecaterina, născută în anul 1890. În satul Clococenii Vechi, raionul Glodeni, este colectat un *Plugușor*, fiind realizate primele înregistrări pentru arhiva de folclor a producțiilor teatralizate din cadrul sărbătorilor de iarnă, și anume: *Căluțul* și *Ceata lui Joian*. Toate înregistrările au fost oferite de un grup de bărbați. Gleb Ciaicovschi-Mereșanu cercetează două sate din raionul Briceni, în care la fel imprimă producții teatralizate. În satul Clocușna culege *Malanca*, iar în satul Drepcăuți – *Ceata lui Bujor*, în varianta muzicală a unei cete de interpreți, numele cărora, din păcate, nu este indicat. În anul 1969, cercetătorul vizitează și alte localități, în care documentează valoroase materiale de patrimoniu imaterial: în satul Grinăuți, Râșcani: *Malanca*

⁸ În arhivă nu este indicat titlul, doar specia. Noi vom indica ca titlu primul vers, așa cum s-a procedat anterior în registrele din arhivă.

(ceată); în satul Șarbaca (sat aflat pe fundul lacului de acumulare Costești-Stânca), Râșcani: *Căluțul* (ceată); satul Braniște, Râșcani: *Urături* (ceată); satul Țareuca, Rezina: *Colindă veche* (interpretează Țăruș Gheorghe, născut în anul 1910); satul Stroiești, Râbnîța: *Colinda de tineri* (grup mixt); orașul Călărași: *Plugușorul* (ceată de copii); satul Pelinei, Cahul: *Urătură* (interpretează Balan Vasile).

În satul Manta, raionul Cahul au fost colectate urături, hăituri (recitate de un grup bărbătesc) și două colinde cu titlul *Cestor curți* și *În orașul Viflaim*, interpretate de Arseni Ana, născută în 1891. Acestea au fost înregistrate în expediția realizată de Gleb Ciaicovschi-Mereșanu cu studenții Lenskaia L., Peciul F., Gagauz D., Akindinova G., Lupan T., Piskunenko E., Filimonova L., Filikova N., Cervenkov S., Vikilu V. În același an, 1969, a fost cercetat și satul Trebisăuți, raionul Briceni, de către Constantin Rusnac, astfel completând lista producțiilor culese cu două *plugușoare* (unul, recitat de Rusnac Vasile, născut în 1921, și al doilea – de Baraliuc Ștefan, născut în anul 1915) și două *colinde* – *Cestor curți* (în înregistrarea lui Baraliuc Ștefan) și *Colo-n deal la răsărit* (interpretată de Cojocaru Zinaida, născută în anul 1938).

Concluzii

Analizând materialul de folclor românesc al repertoriului calendaristic de iarnă din arhiva AMTAP, am constatat mai multe categorii specifice genului ce implică elementul muzical, circa 700 creații folclorice, precum: colinde (laice și religioase), producții teatralizate cu măști zoomorfe și antropomorfe. Printre creațiile rostite (interpretare declamată sau premuzicală, ce presupune o anumită intonație) găsim urături/plugușoare/hăituri/ceterături, semănături, sorcove. Toate creațiile înregistrate în anii 1960 reprezintă documente sonore valoroase ale tezaurului tradițiilor românești, asigurând mecanismul transmiterii către generațiile viitoare cu exemple autentice de folclor. Svetlana Badrajan, analizând evoluția cercetărilor etnomuzicologice autohtone, remarcă: „Etnomuzicologia modernă de la noi încearcă realizarea saltului spre o nouă interpretare. Fundamentele sociologice și pledoariile pentru interdisciplinaritate au pavat bine drumul spre noua viziune, adică „spre libertatea de spirit sugerată de generic numită antropologie muzicală” [3 p. 191]. Evoluția studierii muzicilor orale/folclorice/tradiționale de la „folklore muzical” la etnomuzicologie, iar ulterior la antropologie muzicală, e una firească, directă, curentă. Antropologia muzicală nu e decât dezvoltarea naturală a etnomuzicologie, ori cel puțin „dimensiunea finalistă, egal sociologică și filosofică”⁹, ce include analitismul de tip clasic-tradiționalist, însă, îl integrează în cadrul interpretării, explicării și comentării sale umane” [3 p. 191]. Materialele de folclor muzical al obiceiurilor de iarnă colectate în anii 1960 și

⁹ Citate după Marin-Balașa, M. Studii și materiale de antropologie muzicală. București: Editura Muzicală, 2003, p. 5.

păstrate în Arhiva de folclor a AMTAP oferă prețioase informații nu doar pentru o cercetare etnomuzicologică, dar și de antropologie muzicală.

Referințe bibliografice

1. ISPAS, S. și N. COATU (coordonatori). *Etnologie românească. Folcloristică și etnomuzicologie: Metode. Arhive. Instrumente de lucru*. Vol. 2. P. 1. București: Editura Academiei Române, 2007.
2. BUNEA, D. și S. BADRAJAN. Apariții editoriale: primele cinci volume ale registrelor Arhivei de Folclor a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău. *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2021, nr. 2 (39), pp. 8–16. ISSN 2345-1408.
3. BADRAJAN, S. File din istoria etnomuzicologiei naționale în perioada postbelică. *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2014, nr. 1, pp. 188–191. ISSN 2345-1408.